

І. М. Крохмаль (ЛНУ імені Тараса Шевченка)

Компоненти професійної готовності фахівця з документознавства та інформаційної діяльності

Однією з найважливіших тенденцій розвитку сучасного суспільства є інформатизація, яка в умовах українського суспільства є одним із основних чинників становлення України як європейської держави, важливою передумовою її входження до світового інформаційного простору [2].

Згідно з перспективами розвитку економіки й соціальної сфери зростає потреба в підготовці кваліфікованих працівників із нових напрямів інтегрованих професій, зміні їхньої ролі, функцій, підвищенні вимог до компетентності, технологічної культури, якості праці.

Актуальність дослідження полягає в тому, що у сучасному суспільстві з точки зору цінності інформації чітко окреслюється місце фахівця з якісно новим рівнем професійної компетентності, яка є вираженням дидактичної тріади „знання – уміння – навички”. Її характеризують такі атрибутивні властивості, принципи для фахівця-документознавця: мобільність, здатність до самоосвіти та переорієнтації на нові види діяльності.

В умовах соціальної динаміки та швидких соціальних та інформаційно-технологічних змін постає проблема професіоналізму фахівців з інформаційного забезпечення державного управління як державних службовців. Отримуючи відповідну фахову освіту (спрямовану, перш за все, на документознавчий, інформаційний аспекти навчання), працюючи за фахом в органах державної влади і управління, випускники обіймають посади державних службовців, що вимагає від них необхідних якостей, ціннісних установок та відповідної професіоналізації у цій сфері діяльності [13].

Мета статті – з'ясувати сутність поняття „професійна готовність”, визначити компоненти професійної готовності фахівця з документознавства та інформаційної діяльності.

Професійну готовність майбутнього фахівця з документознавства та інформаційної діяльності ми розглядаємо як складне особистісне утворення, сукупність важливих якостей особистості, наявність системи знань, умінь, навичок, необхідних для виконання обраної професійної діяльності. Українське суспільство першочергово чекає від випускників ВНЗ творчого мислення, усвідомлення чітких цілей і завдань професійної діяльності, широкої професійної ерудиції, високої культури й суспільної активності. Тому підготовка студентів вишів має акцентувати увагу на формування цих якостей у майбутніх фахівців. Проблема формування готовності студентів до майбутньої професійної діяльності є актуальною й розглядається як окреме питання загальної системи підготовки спеціалістів та її психологічного забезпечення, акцентуючи увагу на проблеми психологічної науки, що

пов'язані із властивостями особистості, її психічним станом, потенційними можливостями, які й обумовлюють успішну професійну підготовку.

В освітньо-кваліфікаційній характеристиці спеціаліста за спеціальністю 7.020105 „Документознавство та інформаційна діяльність” зазначено, що в умовах інформатизації суспільства, широкого впровадження і використання комп'ютерних технологій у різних галузях народного господарства підготовка фахівців за спеціальністю „Документознавство та інформаційна діяльність” є соціальним замовленням вищій школі. Роль документознавця полягає в оптимізації умов створення, опрацювання, пошуку й використання інформації на основі аналізу документальних та інформаційних потоків, впровадження, ведення і розвитку систем документообігу та методів їх інформаційного забезпечення. Документознавці також повинні здійснювати й ділове спілкування з метою вирішення професійних, соціально-виробничих завдань: забезпечувати необхідною інформацією установу-роботодавця, налагоджувати контакти з потенційними фірмами-партнерами, визначати власний стиль спілкування з керівником, колегами та підлеглими, здійснювати ділове спілкування іноземною мовою в усній і писемній формах у типових професійних ситуаціях [12]. Усі ці завдання вимагають високого рівня сформованості професійної готовності майбутніх фахівців з документознавства та інформаційної діяльності на сучасному етапі.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показує, що проблема готовності до різних видів діяльності, визначення шляхів її формування стала предметом вивчення багатьох дослідників сучасної педагогічної та психологічної науки. Формування готовності до професійної діяльності вивчали у своїх працях такі українські науковці, як Г. Балл, Г. Костюк, Є. Мілерян, В. Моляко, О. Хлівна, А. Ліненко, О. Хрущ-Ріпська.

У тлумачному словнику української мови подається таке визначення поняття готовності – „згода зробити що-небудь”, „стан готового” [5]. У тлумачному словнику В. Даля „готовність” визначається як „стан і властивість готового”, а термін „готовий” означає „той, що приготувався до чого-небудь” [4]. За словником С. І. Ожегова „готовність” – це стан, при якому усе зроблене, все готове для чого-небудь [11].

Поняття „психологічна готовність до діяльності” було введено в науковий обіг у 1976 році білоруськими дослідниками М. Дьяченко і Л. Кандибовичем. Відповідно до змісту й конкретних завдань, що розв'язуються суб'єктом трудової діяльності, готовність поділяють на короткотривалу (ситуативну), що детермінується відповідними психічними станами, і порівняно сталу, що визначається стабільними властивостями (особливостями) особистості.

Психологічна готовність – це виявлення сукупності властивостей і стану особистості [3]. Готовність – це не тільки властивість чи ознака окремої особистості, це концентрований показник діяльності сутності особи, міра її професійної здатності.

Психологічна готовність містить у собі, з одного боку, запас професійних знань, умінь і навичок; з іншого – риси особистості:

переконання, педагогічні здібності, інтереси, професійну пам'ять, мислення, увагу, педагогічну спрямованість думки, працездатність, емоційність, моральний потенціал особистості, що забезпечать успішне виконання професійних функцій. М. Дьяченко і Л. Кандилович готовність до того, чи іншого виду діяльності визначають як цілеспрямований прояв особистості.

Шляхи формування психологічної готовності до професійної діяльності вивчалися такими українськими дослідниками, як: Г. Балл, Г. Костюк, Є. Мілерян, В. Моляко, П. Перепилиця, М. Смульсон та ін. Основою професійної готовності, на думку вчених, постає комплексна здатність до діяльності певного типу. Г. Балл, П. Перепилиця у своїх дослідженнях вказують на те, що основу формування готовності до професійної діяльності слід вбачати не в розвитку операційно-технічних умінь та навичок, а в такому визначальному параметрі готовності, як „комплексна здатність”. Вона розглядається авторами як утворення, що складається з мотиваційної (схильність до певної діяльності) та інструментальної (інтелектуальні та емоційні механізми регуляції діяльності) сторін [6].

Досліджуючи психологічну характеристику готовності студентів до професійної діяльності, Л. Сохань та І. Єрмакова визначили, що вона складається з таких компонентів:

- мотиваційний (позитивне ставлення до професії, інтерес до неї);
- орієнтовний (знання й уявлення про особливості й умови професійної діяльності, її вимоги до особистості);
- операційний (володіння способами та прийомами професійної діяльності, необхідними знаннями, навичками, уміннями, процесами аналізу та синтезу, порівняння, узагальнення);
- вольовий (самоконтроль, уміння керувати діями, з яких складається виконання трудових обов'язків);
- оцінний (самооцінка своєї професійної підготовленості і відповідальність процесу розв'язання професійних завдань оптимальним трудовим зразкам [7].

У змістовному компоненті готовності В. Сластьонін [14] вбачає „професійну компетентність спеціаліста”. До показників готовності він відносить здатність ідентифікувати себе з іншими; психологічний стан, що відображає динамізм особистості, багатство її внутрішньої енергії, ініціативність, волю, винахідливість, емоційну стійкість, яка забезпечує витримку; професійно-педагогічне мислення, що дозволяє проникати в причинно-наслідкові зв'язки педагогічного процесу, аналізувати свою діяльність, відшукувати науково обґрунтовані пояснення успіхів та невдач, а також передбачати результати роботи.

Дослідник визначає, що професійно-педагогічна готовність – це складний синтез взаємопов'язаних структурних компонентів:

- психологічна готовність (сформована спрямованість на педагогічну діяльність, установка на роботу в школі);
- науково-теоретична готовність (наявність необхідного обсягу педагогічних, психологічних, соціальних знань, необхідних для компетентної педагогічної діяльності);

- практична готовність (наявність сформованих на належному рівні професійних знань і умінь);
- психофізіологічна готовність (наявність відповідних передумов для оволодіння педагогічною діяльністю, сформованість професійно значущих якостей);
- фізична готовність (відповідність стану здоров'я та фізичного розвитку вимогам педагогічної діяльності та професійної працездатності) [14].

На особливу цінність заслуговують дослідження характеристик поняття готовності до професійної діяльності Є. Зеєра [8]. Готовність як складне особистісне утворення учений розглядає стосовно двох його рівнів. На першому готовність розглядається як бажання, прагнення оволодіти певною професією, спеціальністю, на другому – як здатність, підготовленість до професійної діяльності. Склад компонентів першого рівня готовності такий:

- мотиваційний (потреба у праці, зацікавленість професією, спеціальностями; уявлення про соціальний статус, престижність професії, матеріальна зацікавленість);
- пізнавальний (розуміння соціальної значущості, необхідності обраної професії, знання шляхів досягнення мети);
- емоційний (гордість за професією, естетичне відношення до професійної майстерності);
- вольовий (уміння мобілізувати свої сили, подолати труднощі на шляху досягнення мети).

На другому рівні готовність до професійної діяльності розглядається як уже сформованість необхідних для її успішного здійснення якостей (професійних особистісних), умінь, навичок, знань.

Р. Лучечко розуміє готовність до трудової діяльності як інтегральну освіту, яка містить наявність індивідуальних нахилів, спеціальних знань, умінь і навичок, а також комплекс індивідуальних психологічних, психічних та характерологічних особливостей, що забезпечують високу ефективність професійного функціонування людини [9].

О. Дмитреєва [4] у готовності молодих спеціалістів до професійної діяльності виділяє комунікативну компетентність. До неї належить динамічність і адекватність установалення контакту, подолання боязні спілкування з аудиторією, організація спілкування як співпраця та розвиток мовленнєвих форм спілкування.

Спираючись на роботи вищеназваних авторів готовність фахівців з документознавства та інформаційної діяльності до професійної діяльності, ми розглядаємо як складне системне утворення, складається з таких компонентів:

- мотиваційний;
- когнітивний;
- операційний;
- комунікативний.

Мотиваційний компонент містить у собі професійні установки, інтереси, прагнення займатися професійною діяльністю. Його основою є особисте прагнення людини застосовувати свої знання в обраній професійній

сфері. Зазначений компонент виражає позитивне ставлення до професії, бажання вдосконалювати свою підготовку.

Сформованість мотиваційного компонента професійної готовності можна простежити в таких показниках:

- бажання отримати спеціальність за фахом „Документознавство та інформаційна діяльність”;
- ставлення студентів до майбутньої професійної діяльності;
- цілі, що забезпечують здійснення професійної діяльності з документознавства та інформаційної діяльності;
- прагнення на найвищому рівні оволодіти необхідними професійними знаннями та вміннями;
- бажання у майбутньому бути найкращим, гідним фахівцем з документознавства та інформаційної діяльності, працюючи за призначенням на користь державі та суспільству.

Когнітивний компонент професійної готовності фахівців з документознавства та інформаційної діяльності об'єднує сукупність знань про сутність і специфіку обраної професійної діяльності, а також комплекс умінь і навичок, отриманих під час навчання, саме тих, що будуть застосовані у структурі власної професійної діяльності. Цей компонент є результатом пізнавальної діяльності. Його характеризують обсяг знань (ширина, глибина, системність), стиль мислення, сформованість умінь і навичок фахівця-документознавця.

Рівень сформованості когнітивного компонента відображається в таких показниках:

- знання основних термінів та понять, пов'язаних з основними поняттями фахової діяльності („фахівець з документознавства та інформаційної діяльності”, „документ”, „документно-комунікативна система”, „класифікація документів”, „документознавство”, „діловодство”, „документообіг”, „документопотік” тощо);
- усвідомлення ролі та місця майбутнього фахівця з документознавства та інформаційної діяльності в сучасному, інформаційному суспільстві;
- знання основних характеристик документа: властивостей, ознак, функцій;
- знання внутрішньої та зовнішньої структури документа, його реквізитів;
- знання класифікації і реквізитів ділових документів;
- правильне застосування документів на новітніх носіях інформації;
- виконання спеціальних функцій, пов'язаних з розробкою та впровадженням технологічних процесів документування, робота з документами та інформацією, організація інформаційної діяльності;
- знання шляхів (засобів, методів) управління документно-інформаційними потоками й системами;
- знання правил аналітико-синтетичного опрацювання документної інформації;
- знання правил електронного документообігу;
- знання основ сучасних інформаційних технологій;

- створення рекламно-інформаційних продуктів (інформаційних сайтів, web-сторінок);
- знання передового вітчизняного і світового досвіду у сфері документаційного забезпечення управління.

До операційного компонента готовності належить професійна спрямованість уваги, уявлень, сприймання, пам'яті, професійне мислення, професійні здібності, дії, операції і заходи, необхідні для успішного здійснення професійної діяльності.

Рівень сформованості операційного компонента готовності до професійної діяльності можна визначити за допомогою наступних показників:

- уміння планувати власну професійну діяльність;
- здійснення успішної професійної діяльності за допомогою власної пам'яті, мислення, професійних здібностей;
- вирішення діагностичних завдань з документознавства та інформаційної діяльності;
- прийняття оперативних рішень у межах своєї компетенції та професійної підготовки;
- керування підлеглими, які виконують функції технічних службовців чи молодших спеціалістів;
- планування, організація та вдосконалення діяльності служби документаційного забезпечення управління;
- здійснення контролю за станом діловодства у структурних підрозділах;
- знання про засоби створення уніфікованих систем документації;
- впровадження, ведення, розвиток системи документації на підприємстві;
- вживання заходів щодо впорядкування складу документів, скорочення їх кількості та оптимізації документопотоків;
- відбирання документів, які передаються на державне зберігання;
- організація поточного збереження й експертизи наукової та практичної цінності документів;
- постановка завдань, проектування, експлуатація та вдосконалення автоматизованих інформаційних систем, систем управління, нових інформаційних технологій;
- здійснення індивідуального підходу до своїх колег, підлеглих, партнерів і відвідувачів;
- уміння чітко й адекватно оцінювати власну професійну діяльність.

Комунікативний компонент готовності складається з уміння визначати та адекватно скеровувати професійні контакти з роботодавцями, колегами, підлеглими та потенційними партнерами.

Комунікативний компонент готовності майбутнього фахівця з документознавства та інформаційної діяльності складається з таких елементів:

- уміти спілкуватися, налагоджувати стосунки, установлювати контакти з керівниками, колегами, підлеглими, партнерами та відвідувачами;

- надавати можливість фахівцям з документознавства та інформаційної діяльності якісно виконувати службові завдання;
- уміти об'єктивно застосовувати необхідні професійні знання, уміння та навички;
- орієнтуватися у ситуації спілкування;
- виробляти здатність до професійної адаптації фахівців-документознавців на робочих місцях;
- розвивати здатність до масштабування та інтерпретації (здатність компетентних фахівців з документознавства та інформаційної діяльності передати та правильно донести своїм колегам певну інформацію);
- надавати можливість майбутнім фахівцям з документознавства та інформаційної діяльності саморозвиватися та вдосконалювати на практиці набуті під час навчання в ВНЗ професійні знання, уміння та навички з організації сучасної ділової комунікації;
- застосовувати у своїй роботі вербальні й невербальні засоби спілкування;
- дотримуватися етичних правил і норм ділового, професійного спілкування;
- уважно слухати, відчувати, сприймати, розуміти свого співрозмовника;
- керувати й контролювати свої емоції;
- дотримуватися професійного такту та успішно розв'язувати конфлікти;
- допомагати своїм колегам долати проблеми в міжособистісному спілкуванні;
- прагнути до подальшої професійній діяльності, постійно вдосконалювати свої комунікативні здібності.

Формування готовності до діяльності є важливим етапом становлення та професійного розвитку особистості щодо її здатності виконувати функціональні обов'язки та передбачає формування системи моральних якостей, професійних здібностей, критичності в оцінці результатів власної діяльності, а також відповідної суми професійних знань, умінь і навичок.

Бакалавр зі спеціальності „Документознавство та інформаційна діяльність” має бути підготовленим обіймати первинні посади відповідно до професійних назв робіт: документознавець, менеджер з інформації, адміністративний помічник, інспектор, референт, помічник керівника, організатор діловодства, інженер науково-технічної інформації, оргсекретар, архівіст, а також посади заступників у цих видах діяльності.

За цими посадами на бакалавра з документознавства та інформаційної діяльності можуть бути покладені такі обов'язки:

- виконання спеціальних функцій, пов'язаних з розробкою та впровадженням технологічних процесів документування, робота з документами та інформацією, організація інформаційної діяльності;
- вирішення стереотипних, діагностичних завдань з документознавства та інформаційної діяльності;
- прийняття оперативних рішень у межах своєї компетенції та функціональної підготовки; керівництво підлеглими, які виконують функції технічних службовців чи молодших спеціалістів.

Основні напрями професійної діяльності документознавців, інформаційних аналітиків – це діловодна, кадрова, організаційно-управлінська, архівна, референтська, інформаційно-аналітична та консультативна [13].

Спеціаліст з документознавства та інформаційної діяльності має виконувати такі функції:

- визначення інформаційної політики організації;
- вирішення стратегічних та тактичних завдань інформаційної діяльності;
- управління документно-інформаційними потоками й системами;
- аналітико-синтетична обробка документної інформації;
- вивчення та аналіз інформаційних потреб;
- забезпечення електронного документообігу;
- автоматизація офісних робіт;
- створення (отримання), класифікація, трансформація, захист документної інформації;
- використання сучасних інформаційних технологій;
- визначення комунікативної політики організації;
- планування та проведення рекламних та PR-кампаній;
- створення рекламно-інформаційних продуктів (інформаційних сайтів, web-сторінок);
- захист інформації тощо [13].

Документознавець розробляє та впроваджує технологічні процеси роботи з документами і документною інформацією на підставі використання організаційної та обчислювальної техніки: з обліку, контролю виконання, оперативного збереження, довідкової роботи. Бере участь у плануванні, організації і вдосконаленні діяльності служби документаційного забезпечення управління. Здійснює контроль за станом діловодства у структурних підрозділах. Готує пропозиції із забезпечення ергономічних умов праці, раціоналізації робочих місць працівників служби документаційного забезпечення управління. Розробляє уніфіковані системи документації і таблиці документів різного призначення і рівня управління, класифікатори документної інформації. Організує впровадження, ведення (у тому числі автоматизоване) і розвиток системи документації, що містить також документи на машинних носіях і класифікатори документної інформації. Вживає заходів щодо впорядкування складу документів та інформаційних показників, скорочення їх кількості та оптимізації документопотоків. Бере участь у відбиранні документів, які передаються на державне зберігання, організації поточного збереження й експертизі наукової та практичної цінності документів. Бере участь у постановці завдань, проектуванні, експлуатації та вдосконаленні (у частині інформаційного забезпечення) автоматизованих інформаційних систем і систем управління, а також нових інформаційних технологій (у тому числі безпаперових), які базуються на застосуванні обчислювальної й мікропроцесорної техніки, проектуванні й актуалізації баз банків даних. Вивчає та узагальнює передовий вітчизняний і світовий досвід у сфері документаційного

забезпечення управління, розробляє нормативно-методичні матеріали з документаційного забезпечення. Бере участь у роботі з підбору, розстановці й підвищенні кваліфікації кадрів служби документаційного забезпечення управління [3].

Таким чином, готовність фахівця з документознавства та інформаційної діяльності складають мотиваційний, когнітивний, операційний, комунікативний компоненти. Розроблені показники рівня сформованості цих компонентів можуть бути основою для розроблення та вдосконалення системи професійної підготовки зазначеної спеціальності у ВНЗ.

З огляду на це, вивчення проблеми формування професійної готовності дає можливість зробити висновки, що питанням готовності приділялася увага дослідників, починаючи з 80-х років ХХ ст. Проте питання професійної готовності майбутніх фахівців з документознавства та інформаційної діяльності ще недостатньо вивчені науковцями, оскільки ця спеціальність є порівняно новою, проте затребуваною, актуальною, оскільки поєднує в собі як інформаційну аналітико-інформаційну діяльність, так і організацію роботи з документами в установах державної та недержавної форми власності.

Перспективою подальших наукових досліджень є розробка системи формування готовності майбутніх фахівців з документознавства та інформаційної діяльності у ВНЗ України.

Література

1. Андрієвська Н. Ф. Формування готовності майбутнього учителя музики до організації дозвілля учнів: дис. канд. пед. наук: 13.00.01. – К., 1994. – 180 с.
2. Власова Г. В. Проблеми і перспективи підготовки фахівців з документознавства та інформаційної діяльності // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2004. – № 1. – С. 13 - 15.
3. Гайсинюк Н. А. Педагогічні засади підготовки документознавців в умовах інформатизації суспільства: дис. канд. пед. наук / Н. А. Гайсинюк. – 2003. – 203 с.
4. Даль Владимир. Толковый словарь живого великорусского языка: Т. 1 – 4. – М.: Рус. Яз., 1981 – Т. 1 А - З. 1982. 699 с.
5. Дмитриева О. Б. Формирование психологической готовности молодых специалистов к профессиональной деятельности: автореф. дис. канд. пед. наук. – М., 1997.
6. Дьяченко М. И., Кандыбович Л. А. Психологические проблемы готовности к деятельности. – Минск: Изд-во БГУ, 1978. – 175 с.

7. Життєва компетентність особистості: Науково-методичний посібник / За ред. Л. В.Сохань, І. І. Єрмакова, Г. М. Нессен – К.: Богдана, 2003. – 520 с.
8. Зеер Э., Симанюк Э. Компетентный подход к модернизации профессионального образования // Высшее образование в России. – 2005. – №4. – С. 23 - 30.
9. Лучечко Р. І. Формування готовності старшокласників сільської школи до трудової діяльності в умовах ринкових відносин: дис. канд. пед. наук: 13.00.01. – К.: 1998. – 170 с.
10. Морозюк І. Є. Інформаційна культура та професійна підготовка фахівця документно-інформаційної галузі // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2005. – № 3. – С. 40 – 43.
11. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов. – М.: Советская энциклопедия, 1973. – 848 с.
12. Освітньо-кваліфікаційна характеристика спеціаліста за спеціальністю 7.020105 “Документознавство та інформаційна діяльність” напряму підготовки 0201 “Культура”: стандарт вищої освіти (Видання офіційне). – К.: Міністерство освіти і науки України, 2004. – 24 с.
13. Палеха Ю. Підготовка документознавців // Секретар – референт. – 2005. - № 11 (36) – С. 42 – 44.
14. Слостенин В. А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки., 1976.

Крохмаль І. М. Компоненти професійної готовності фахівця з документознавства та інформаційної діяльності

У статті йдеться про роль та значення готовності в процесі професійної підготовки фахівців з документознавства та інформаційної діяльності.

Ключові слова: готовність, компонент, професійна підготовка, фахівець.

Крохмаль И. М. Составляющие компоненты профессиональной готовности специалиста с документоведения и информационной деятельности

В статье говорится о роли и значении готовности в процессе профессиональной подготовки специалистов по документоведению и информационной деятельности.

Ключевые слова: готовность, компонент, профессиональная подготовка, специалист.

Krokhmal. I. M. Components of Professional Readiness of Documentation and Information Activities Specialist

The article is about the role and value of readiness in the process of professional training specialists on documentation and information activities.

Key words: Readiness, Component, Professional Training, Specialist.